

INKLUZIVNO OBRAZOVANJE

Ivana Ilić Savić¹

Fakultet za specijalnu edukaciju i
rehabilitaciju Univerzitet u Beogradu

Mirjana Petrović-Lazić,

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
Univerzitet u Beogradu

Primljen: 20.10.2024. godine

Prihvaćen: 18.03.2024. godine

UDC:616.98:578.834]:376-056.3

616.98:578.834]:304

DOI: 10.19090/ps.2024.1.98-109

Stručni naučni rad

KVALITET OBRAZOVANJA I KVALITET ŽIVOTA DECE SA POREMEĆAJIMA SENZORNE INTEGRACIJE I ČLANOVA NJIHOVE PORODICE U VREME PANDEMIJE COVID-19²

Apstrakt

Pandemija COVID-19 u mnogome je promenila život porodica dece sa potrebom za posebnom podrškom. Cilj ovog istraživanja je da predstavi vezu između kvaliteta obrazovanja i kvaliteta života dece sa poremećajima senzorne integracije sa posebnim fokusom na kvalitet života članova njihove porodice u vreme pandemije COVID-19. Pregled literature obavljen je preko pretraživača Google Scholar Advanced Search i Konzorcijuma biblioteka Srbije za objedinjenu nabavku - KoBSON. Rezultati ove studije pokazuju da je zatvaranje škola predstavljalo okidač za remisiju ne samo u pogledu kognitivnog i govorno-jezičkog razvoja, već i da su ova deca doživela remisiju u motoričkom domenu dečjeg razvoja usled nedostatka fizičke aktivnosti. Takođe rezultati pokazuju da su ova deca pretrpela veliku štetu na planu socijalizacije usled prinude na socijalnu izolaciju. Roditelji ističu da obrazovanje na daljinu negativno utiče na funkcionalnost porodice, da nedostaje podrška škole, da je komunikacija sa nastavnicima ograničena i da je oslanjanje na roditelje tokom sprovođenja učenja na daljinu dovelo do visokog nivoa stresa, anksioznosti i sukoba u porodici. Istraživanja pokazuju i da su roditelji dece u vreme pandemije COVID-19 uložili dodatne napore

¹ ivana.ilic558@gmail.com

² Rad je nastao kao rezultat istraživanja u okviru projekta „Evaluacija tretmana stečenih poremećaja govora i jezika“ (OH 200096), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

koko bi sebi pomogli da prevaziđu izazove u ovoj vanrednoj situaciji. Oni su nastojali da iščitavaju različite blogove i internet sajtove u cilju dobijanja informacija i saveta o invaliditetu svog deteta. Ova studija je pokazala negativan uticaj pandemije COVID-19 na kvalitet života dece sa poremećajima senzorne integracije i članova njihove porodice koji su preuzeli puni nadzor u nedostatku usluga podrške usmerenih na njihovu decu. Iako su postojale mogućnosti za nastavak obrazovanja u kućnim uslovima putem digitalnog sadržaja, to nije bilo dovoljno da se zadovolje potrebe niti da se obezbedi briga koju ova deca i porodice zaslužuju.

Ključne reči: kvalitet obrazovanja, kvalitet života, deca sa poremećajem senzorne integracije, porodica, COVID-19

Uvod

Svako šesto dete u uzrasnoj grupi od 2 do 8 godina ima neke poteškoće u senzorneuralnom razvoju (CDC, 2019). Disfunkcija senzorne integracije je neurološki poremećaj koji nastaje kao rezultat nemogućnosti mozga da obradi informacije iz primarnih čula (Tal-Saban, Ornoy, & Parush, 2014). Poremećaj senzorne integracije mogu imati deca sa autizmom, poremećajem pažnje i hiperaktivnosti, cerebralnom paralizom, smetnjama u učenju, deca koja mucaju, deca sa artikulaciono-fonološkim poremećajima, emocionalnim poremećajima nastalim usled povišene anksioznosti i druga stanja (Petrović-Lazić, 2022). Ova deca imaju ustaljenu dnevnu rutinu koja pozitivno deluje na njihov socioemocionalni razvoj (Ilić-Savić, Petrović-Lazić, & Resimić, 2021).

Deca sa senzornim disfunkcijama spadaju u vulnerabilne grupe u vreme pandemije COVID-19. Njihove kognitivne i intelektualne smetnje ograničavaju sposobnost da shvate upozorenja koja su im izdata kako bi se zaštitili od zaraze i širenja infekcije COVID-19 (Courtenay & Perera, 2020). Štaviše, određene smetnje kao što je poremećaj autističnog spektra zahtevaju terapeutske intervencije i usluge koje pružaju specijalisti različitog profila i stoga zahtevaju prisustvo u specijalizovanim centrima (Narzisi, 2020).

Posledično zatvaranje škola u martu 2020. godine stvorilo je mogućnost obrazovanja na daljinu, kao jedinom izvodljivom načinu obrazovanja u vreme pandemije COVID-19 (Kaur, 2020). Učenje na daljinu i virtuelno učenje dovelo je do različitih prepreka i izazova u ovom trenutku, posebno za decu sa poremećajima senzorne integracije (Crawford, Butler-Henderson, Rudolph, & Glovatz, 2020). Jedna od glavnih uloga škole u tradicionalnim okolnostima pre pandemije korona virusa bila je da obezbede različite usluge za decu sa senzornim disfunkcijama (na primer, individualizovani obrazovni program (IOP), logopedski tretman, fizikalna terapija, okupaciona terapija, savetovanje, itd.). Centri za obrazovanje dece sa potrebom za posebnom podrškom već godinama pružaju navedene usluge deci sa senzornim disfunkcijama. Dakle, nakon

zatvaranja centara za obrazovanje, terapeuti različitih profila i nastavnici nisu bili u mogućnosti da pruže odgovarajući tretman i edukaciju deci. Tretman i edukacija dece nastavljena je slanjem digitalnih sadržaja koji su prilagođeni individualnim potrebama deteta (Rababah, Alqaryouti, Alsartawi, Khlaifat, & Awamleh, 2021).

Pandemija COVID-19 u mnogome je promenila život porodice dece sa potrebom za posebnom podrškom. Uprkos preferencijama roditelja za obrazovanje „licem u lice”, obrazovanje se obavljalo putem digitalnih platformi u skladu sa mandatom ministarstava obrazovanja. Roditelji su se suočili sa izazovima u obrazovanju na daljinu, s obzirom da nisu prošli prethodnu digitalnu obuku kako bi pružili podršku deci tokom slušanja nastave na daljinu. Pored nedostatka vremena i dovoljno tehničkih veština neophodnih za podršku u školovanju svoje dece, postojala je i nedovoljna spremnost dece da se samoorganizuju i upravljaju ovim vidom obrazovanja. Navedeni nedostaci doveli su do dodatnog otpora roditelja ovom obliku obrazovanja (Dong, Cao, & Li, 2020).

Mere socijalnog distanciranja i karantina dovele su do obustave usluga i podrške koje se pružaju deci sa poremećajima senzorne integracije. Nemogućnost kontinuiranog obrazovanja i tretmana koji se pružao deci u obrazovnim ustanovama pre obustave rada doveo je do dodatnog angažovanja roditelja u vezi posebne nege dece i organizovanja njihovih aktivnosti u kućnim uslovima. Takva promena dnevnih rutina predstavljala je izazov za porodice dece sa invaliditetom. Tako su se među porodicama pojavile negativne psihološke emocije stresa i razdražljivosti. Roditeljima i starateljima je bila potrebna dodatna podrška kako bi uspeali da nadoknade usluge centara koji su zbog pandemije zatvoreni. S obzirom na nedostatak znanja roditelja o odgovarajućim načinima postupanja sa detetom koje ima poremećaj senzorne integracije, javlja se potreba za psihološkom i socijalnom podrškom, kao i potreba za različitim uslugama koje su neophodne za suočavanje i prilagođavanje okolnostima u vreme pandemije COVID-19. S tim u vezi, veoma je važno da nastavnici i specijalisti različitih profila pružaju virtuelne edukacije u cilju pružanja potrebne podrške roditeljima kako bi se stvorili uslovi da se izbore sa svakodnevnim situacijama u kojima dete ispoljava probleme u ponašanju i manifestacije neprilagođenosti novonastaloj situaciji (Zablotsky, Bradshaw, & Stuart, 2013; Hsiao, 2017; Mcstay, Trembath, & Dissanayake, 2018). Kao rezultat toga, izveštaji iz nekih zemalja širom sveta u vreme pandemije COVID-19 pokazali su visok stepen određenih psiholoških poremećaja kod roditelja dece sa poremećajima senzorne integracije kao što su nelagodnost, depresija i anksioznost, kao i kontinuirano pojavljivanje posttraumatskih stresova koji su posledica karantina (Liu et al., 2012).

Osećaj uznemirenosti roditelja nastaje kao psihološki odgovor na izazovne okolnosti u kojima su se našli. Zbog pojave neželjenih oblika ponašanja i emocija, posebno kod dece sa poremećajem senzorne integracije, nivo njihovog stresa se svakodnevno povećava. Vrsta i težina stresa variraju u zavisnosti od vrste detetovog invaliditeta, njegovog fizičkog stanja i stepena razvoja. Faktori koji dodatno doprinose

pojavi psihološke nelagodnosti pored vrste invaliditeta deteta su i finansijske, psihičke i društvene okolnosti kroz koje roditelji prolaze (Hauser-Cram et al., 2001). Porodični problemi među supružnicima deteta sa senzornim deficitima, osećanje usamljenosti i nevolje su veoma izraženi u poređenju sa porodicama deteta tipičnog razvoja. Ovi psihološki nemiri koje roditelji osećaju se vremenom projektuju na dete, pogoršavajući njegovu kliničku sliku. Zbog toga ova deca često ispoljavaju neželjene odgovore na okolinu, kao što je agresivno ponašanje prema drugima (Woodman, Mawdsley, & Hauser-Cram, 2015)

Dosadašnja istraživanja i studije koje su sprovedene tokom prethodnih pandemija i od početka pandemije COVID-19 analizirale su psihološke manifestacije opšte populacije, često zanemarujući decu sa potrebom za posebnom podrškom i članove njihove porodice. Uprkos brojnim studijama sprovedenim u vreme pandemije COVID-19, koje nam govore o anksioznosti među pojedincima ili medicinskim radnicima, malo je podataka o populacijama kojima je potrebna posebna nega i dodatna podrška tokom obrazovanja. U skladu s tim, odgovornost za obrazovanje, vaspitanje i rehabilitaciju deteta u ovim okolnostima je na roditeljima, te su roditelji ti koji su podneli veliki psihološki teret u vreme pandemije COVID-19 (Ren, Li, Chen, Chen, & Nie). Roditelji ove dece suočavaju se sa dodatnim, novim, izazovima koji prevazilaze ono što je pandemija nametnula članovima opšte populacije na svim nivoima (obrazovanje, rehabilitacija, poslovno angažovanje) (Brooks et al., 2020). Identifikovanje osećaja uznemirenosti i anksioznosti roditelja pomoći će i usmeriti podršku da se ta osećanja ublaže, a samim tim i omogućiće emocionalno blagostanje i poboljšanje kvaliteta obrazovanja i kvaliteta života dece sa poremećajima senzorne integracije.

Metod rada

Pregled literature obavljen je preko pretraživača Google Scholar Advanced Search i Konzorcijuma biblioteka Srbije za objedinjenu nabavku - KoBSON. U pretrazi su korišćene sledeće ključne reči i sintagme: pandemija COVID-19, obrazovanje dece sa poremećajima senzorne integracije, COVID-19 i anksioznost roditelja dece sa poremećajima senzorne integracije, kvalitet života i obrazovanje dece sa invaliditetom, mentalno zdravlje porodice deteta sa smetnjama u razvoju i COVID-19. Literatura je pretraživana na srpskom i engleskom jeziku. Prikupljeni su radovi u kojima su prikazani efekti pandemije COVID-19 na obrazovanje i kvalitet života dece, sa posebnim osvrtom na kvalitet obrazovanja i života dece sa poremećajem senzorne integracije i članova njihove porodice. U obzir su uzeti radovi koji su objavljeni od početka 21. veka do septembra 2023. godine, sa posebnim osvrtom na period pandemije COVID-19, u cilju upoređivanja dosadašnjih saznanja o kvalitetu obrazovanja i kvalitetu života dece sa poremećajima senzorne integracije i članova njihovih porodica. Analiza je obuhvatila veliki broj radova, ali za potrebe ovog rada izdvojeno je 25 preglednih i istraživač-

kih radova i jedna monografija, u kojima je prikazan odnos između kvaliteta obrazovanja i kvaliteta života u ovoj populacionoj grupi dece u vreme pandemije COVID-19.

Heterogenost manifestacija koje prate obrazovanje dece sa poremećajima senzorne integracije zahtevaju dodatnu pomoć i podršku obrazovnih institucija, rehabilitacionih centara i društva u celini. Proces obrazovanja i rehabilitacije utemeljen na razumevanju psihosocijalnog funkcionisanja dece sa poremećajima senzorne integracije i roditelja ove dece omogućava adekvatnu kategorizaciju snaga za planiranje individualno prilagođenih obrazovnih programa. Imajući u vidu činjenicu da je pandemija COVID-19 remetila svakodnevne aktivnosti postavlja se pitanje na koji je način pandemija COVID-19 uticala na proces obrazovanja, rehabilitacije i resocijalizacije dece sa poremećajima senzorne integracije i članova njihovih porodica. Analizirajući do sada rečeno, cilj ovog istraživanja je da predstavi vezu između kvaliteta obrazovanja i kvaliteta života dece sa poremećajima senzorne integracije sa posebnim fokusom na kvalitet života članova njihove porodice u vreme pandemije COVID-19.

Rezultati sa diskusijom

Novonastale okolnosti karantina i zatvaranje škola kao rezultat širenja korona virusa i prateće preventivne mere dovele su do pojave različitih nivoa stresa i zabrinutosti među roditeljima dece sa poremećajima senzorne integracije. Studija doprinosi sagledavanju kvaliteta obrazovanja i kvaliteta života dece sa senzornim poremećajima i produblivanju razumevanja uticaja pandemije na roditelje dece sa poremećajem senzorne integracije, čime se otvara put za strukturisanje strategija i usmeravanje redovnog i specijalnog obrazovanja u radu sa roditeljima dece u pogledu budućih pandemija, a sve u cilju poboljšanja kvaliteta obrazovanja i kvaliteta života dece.

Prikaz rezultata analiziranih radova predstavljen je u daljem radu.

Kvalitet obrazovanja i kvalitet života dece sa poremećajima senzorne integracije i članova njihove porodice u vreme pandemije COVID-19

U psihosocijalnom i bihevioralnom kontekstu pandemije COVID-19 u grupi roditelja dece sa poremećajima senzorne integracije, Li i saradnici (Lee, Ward, & Olivia, 2021) analizirali su dinamiku odnosa roditelj – dete – škola. Ovo istraživanje sprovedeno je samo pet nedelja nakon što je Svetska zdravstvena organizacija (SZO) proglasila korona virus pandemijom. Uzorak je činilo 405 roditelja iz svih krajeva Sjedinjenih Država koji su imali najmanje jedno dete sa poremećajem senzorne integracije. Rezultati su pokazali da je 78% dece nastavilo obrazovanje u kućnim uslovima preslušavajući ili gledajući digitalne zapise koje su dobili iz škole. Dvoje od petoro roditelja ispunilo je kriterijume za tešku depresiju, umerenu ili tešku anksioznost. Većina ovih roditelja istakli su da su ova neprijatna osećanja direktno povezana sa njihovom nedovoljnom pripremom za nastavak obrazovanja dece u kućnim uslovima. Roditelji sa umerenom ili teškom anksioznošću su izjavili da je i njihovo dete iskusilo anksi-

oznost. Osećaj roditeljskog stresa bio je pozitivno povezan sa višim nivoima anksioznosti koje je dete doživelo. Analizom ankete poprečnog preseka došlo se do zaključka da je zatvaranje škola predstavljalo okidač za remisiju ne samo u pogledu kognitivnog i govorno-jezičkog razvoja usled nedostatka direktne podrške nastavnika, logopeda, okupacionog terapeuta, već i da su ova deca doživela remisiju u motoričkom domenu dečjeg razvoja usled nedostatka fizičke aktivnosti. Takođe ovi rezultati pokazuju da su ova deca pretrpela veliku štetu na planu socijalizacije usled prinude na socijalnu izolaciju (Lee et al., 2021). Rezultati ovog istraživanja se dublje mogu razumeti imajući u vidu i akumulaciju delovanja različitih faktora sa kojima su se suočavala deca sa poremećajem senzorne integracije i njihovi roditelji i pre pandemije COVID-a 19. U ove faktore ubrajali bismo nedostatak finansijske podrške lokalne zajednice, nerazumevanje šire socijalne sredine i nedostatak psihološke podrške roditeljima (McLeod et al., 2013).

Torel i saradnici (Thorell et al., 2021) ispitali su roditeljska iskustva o školovanju kod kuće tokom pandemije COVID-19 u porodicama dece sa senzornom disfunkcijom, sa posebnim naglaskom na decu sa poremećajem pažnje i hiperaktivnošću (ADHD) ili poremećajem iz spektra autizma (ASD). Oni su rezultate svog istraživanja poredili sa rezultatima istraživanja dobijenih u porodicama dece tipičnog razvoja širom Evrope. Studija je obuhvatila 6720 roditelja dece sa senzornim oštećenjima registrovanih u školi i rehabilitacionim centrima (2002 roditelja dece sa poremećajima senzorne integracije i 4718 roditelja dece tipičnog razvoja). Uzorak su činile porodice i deca iz sedam evropskih zemalja: Ujedinjenog Kraljevstva, Švedske, Španije, Belgije, Holandije, Nemačke i Italije. Mnogi roditelji su prijavili negativne efekte digitalnog načina obrazovanja. Oni ističu da je ovakav način školovanja lošeg kvaliteta i da ne obezbeđuje potrebnu podršku škole. Roditelji su takođe prijavili povećan nivo stresa, brige i sukoba u porodici. Mali broj roditelja prijavio je povećanu upotrebu psihoaktivnih supstanci (alkohola i droge) u vreme karantina. Rezultati ove studije ističu da obrazovanje na daljinu negativno utiče na porodice i njihovu decu, da nedostaje podrška škole, da je komunikacija sa nastavnicima ograničena i da je oslanjanje na roditelje tokom sprovođenja učenja na daljinu dovelo do visokog nivoa stresa, anksioznosti i sukoba u porodici. Oni ističu da se u ovoj situaciji deca povlače u sebe i da gube do sada izgrađeno samopouzdanje. Rezultati sugerišu da je neophodno da se izgradi odnos između roditelja, škole i specijalista različitih profila u cilju osposobljavanja roditelja da sprovedu individualni plan i program. Na taj način deci će se omogućiti nastavak potrebne edukacije i u kućnim uslovima. Takođe se predlaže da se razviju programi rehabilitacije za roditelje u očekivanju sličnih vanrednih stanja i da se nastavi pružanje usluga na način koji podržava ulogu roditelja u radu sa detetom kod kuće (Thorell et al., 2021).

Ren i saradnici (Ren et al., 2020) su takođe ispitivali stanje anksioznosti u porodici dece sa poremećajima senzorne integracije u vreme pandemije korona virusa i efekat roditeljskog stresa, nedostatka socijalne podrške i drugih relevantnih varijabli

na kvalitet obrazovanja i života dece. Istraživanje je sprovedeno online. Uzorak je činilo 1451 roditelj. Rezultati su pokazali da su roditelji dece sa smetnjama u razvoju narušili svoje mentalno zdravlje u vreme pandemije COVID-19. Nedostatak socijalne podrške i novi vid obrazovanja u kućnim uslovima bez podrške obrazovnog sistema doveo je do narušavanja kvaliteta obrazovanja i kvaliteta života dece. Rezultati ovog istraživanja pokazuju i lošiji kvalitet života svih članova porodice. Mesečni prihodi porodice, obrazovanje roditelja i vrsta invaliditeta bili su u direktnoj vezi sa nivoom anksioznosti čitave porodice tokom pandemije COVID-19 (Ren et al., 2020).

Alhuzimi (Alhuzimi, 2021) je analizirao kvalitet života odnosno emocionalno i opšte blagostanje 150 roditelja dece sa autizmom u Saudijskoj Arabiji tokom pandemije COVID-19. Rezultati su otkrili da su uzrast deteta sa autizmom, kao i težina njegovih simptoma, značajno uticali na pojavu roditeljskog stresa i narušenog kvaliteta života čitave porodice. Osećaj roditeljskog stresa i kvalitet života su obrnuto proporcijalno prikazani. Narušen kvalitet života porodice bio je direktno povezan sa ukidanjem različitih beneficija koje su roditelji dobijali od države pre pandemije. Usled dodatnog ulaganja u zdravstveni sistem u cilju očuvanja zdravlja stanovništva, reangažovanja stručnjaka iz oblasti obrazovanja i rehabilitacije, deca sa poremećajima senzorne integracije ostala su bez obrazovne, rehabilitacione i finansijske podrške od strane države (Alhuzimi, 2021).

Analizom mentalnog zdravlja roditelja u vreme pandemije COVID-19, Ken i saradnici (Chen, Chen, Li, & Ren, 2020) na uzorku od 1450 roditelja dece sa poremećajem senzorne integracije došli su do zaključka da roditelji ove dece imaju veću verovatnoću da imaju problema sa mentalnim zdravljem u poređenju sa roditeljima dece tipičnog razvoja. Naime, njihova vulnerabilnost u ovom domenu dodatno je narušena zbog problema u ponašanju njihove dece u vreme socijalne izolacije i digitalnog obrazovanja sa jedne strane i povećanja zahteva koje im nameće obrazovni sistem u pogledu pružanja podrške tokom učenja njihove dece za šta nisu obučeni (Chen et al., 2020).

Kolizi i saradnici (Colizzi et al., 2020) ističu da se izazovi u pogledu digitalnog obrazovanja javljaju kod čak 94% porodica. Roditelji ističu da im digitalni način obrazovanja stvara dodatne poteškoće u obavljanju svakodnevnih aktivnosti, jer 78% slobodnog vremena posvećuju pružanju podrške tokom digitalnog obrazovanja dece. Oni ističu višestruki značaj obuke roditelja ove dece. Studija je takođe naglasila potrebu za podrškom i pomoći roditeljima u oblastima psihološke, obrazovne i socijalne zaštite. Nadalje, studija je naglasila potrebu da se zakonski afirmiše uloga roditelja u procesu obrazovanja, smatrajući ih delom multidisciplinarnog tima koji priprema planove i razvija programe obrazovanja i podrške za dete (Colizzi et al., 2020).

Kuharevuz i Vetska (Kucharevucz & Vieteska, 2019) sproveli su studiju u Poljskoj kako bi istražili psihološke potrebe porodica dece sa poremećajima senzorne integracije i ulogu socijalne podrške u obezbeđivanju njihovog mentalnog zdravlja. Za postizanje cilja studije korišćen je kvalitativni pristup zasnovan na analizi sadržaja. Rezultati su pokazali da su psihološke potrebe porodica ove dece evidentne. Takvim

roditeljima je potrebna podrška pojedinaca i društva u okruženju kako bi se osigurala funkcionalnost porodice. Rezultati su otkrili da je ovim porodicama potrebna psihološka, socijalna i finansijska podrška za obezbeđivanje troškova usluga koje se pružaju njihovoj deci. Takođe obezbeđivanje adekvatne saradnje između obrazovnih institucija i porodice u pogledu pružanja podrške i koordinacije sa stručnim licima, a sve u cilju međusobnog savetovanja i usmeravanja. Ova studija naglašava potrebu za pružanjem više obrazovnih i savetodavnih usluga kako bi se omogućilo ovim porodicama da svrshodnije organizuju vreme sa decom (Kucharevucz & Vieteska, 2019).

Istraživanja pokazuju i da su roditelji ove dece u vreme pandemije COVID-19 uložili dodatne napore kako bi sebi pomogli da prevaziđu izazove u ovoj vanrednoj situaciji. Oni su nastojali da iščitavaju različite blogove i internet sajtove u cilju dobijanja informacija i saveta o invaliditetu svog deteta. Gledanjem YouTube video snimaka koji objašnjavaju različite strategije suočavanja roditelja dece sa poremećajem senzorne integracije deteta, nastojali su da prevaziđu poteškoće sa kojima su se suočavali. Korišćenje internet sadržaja i razumevanje prezentovanog materijala od strane roditelja bilo je direktno povezano sa stepenom obrazovanja roditelja. Naime, rezultati istraživanja Rababaha i saradnika (Rababah et al., 2021) pokazuju da su fakultetski obrazovani roditelji imali veći stepen razumevanja plasiranih sadržaja i viši nivo anapativnih sposobnosti u novonastaloj situaciji u odnosu na roditelje sa nižim stepenom obrazovanja.

Implikacije istraživanja

S obzirom na novonastale okolnosti i vanredno stanje kojem su izloženi svi delovi društva, kao i pojavu brojnih pokušaja da se popune praznine u nedostatku usluga, nova uloga koja je dodeljena roditelju zahteva dalja istraživanja. Nova situacija usmerava buduće studije da se fokusiraju na ulogu roditelja u učenju sa detetom. Takođe je jako bitno analizirati kvalitet digitalne obuke roditelja i nastavnika u odnosu na postizanje ciljeva individualnog obrazovnog plana. U skadu sa tim na početku svake školske godine mogla bi se organizovati edukacija roditelja o načinima pružanja digitalne podrške tokom učenja dece. Takođe, nastavnicima bi se mogla organizovati dodatna edukacija o mogućim metodama rada u uslovima digitalnog obrazovanja. Na taj način bi se predupredile negativne posledice po kvalitet obrazovanja dece, kao i kvalitet života dece i roditelja uzimajući u obzir vanredne situacije koje se mogu pojaviti u budućnosti.

Ograničenja studije

Rezultati ove studije moraju se sagledati imajući u vidu neka ograničenja. Ova studija ne analizira usluge podrške koje bi se mogle pružiti u ovim uslovima u odnosu na vrstu invaliditeta.

Zaključak

Pandemija korone i dalje utiče na svet: istraživanja i dalje traže načine da pomognu u ublažavanju njenih posledica po društvo. S obzirom da su porodice dece sa poremećajima senzorne integracije jedna od grupa kojima je potrebna stalna podrška i pomoć, cilj ove studije je da predstavi vezu između kvaliteta obrazovanja i kvaliteta života dece sa poremećajima senzorne integracije i članova njihove porodice u vreme pandemije COVID-19.

Ova studija je pokazala negativan uticaj pandemije COVID-19 na kvalitet života dece sa poremećajima senzorne integracije i članova njihove porodice koji su preuzeli puni nadzor u nedostatku usluga podrške usmerenih na njihovu decu. Iako su postojale mogućnosti za nastavak obrazovanja u kućnim uslovima putem digitalnog sadržaja, to nije bilo dovoljno da se zadovolje potrebe niti da se obezbedi briga koju ova deca i porodice zaslužuju. Novonastale okolnosti zahtevaju da se obrati pažnja na obuku roditelja i njihovo prethodno uključivanje u sve aktivnosti, kao i isticanje potrebe za individualnim planovima u čiju izradu će biti uključeni roditelji, a sve u cilju pripreme za ovakve događaje u budućnosti. Studija preporučuje neophodnost pružanja jasnih pisanih instrukcija i uputstava roditeljima i obezbeđivanja vizuelnih snimaka koji prikazuju različite metode za obrazovanje dece sa poremećajima senzorne integracije.

Konkretno, ova studija preporučuje aktiviranje platformi za učenje na daljinu i obučavanje roditelja da ih koriste. Studija takođe preporučuje da se obezbede programi usmeravanja za suočavanje sa situacijama nelagodnosti i uznemirenosti tokom karantina koji uzimaju u obzir različite nivoe obrazovanja roditelja, sprovođenje mera i procedura tokom prekida direktnog rada u školama, objavljivanje protokola u vezi sa metodama sprovođenja i praćenja napretka dece sa poremećajima senzorne integracije i pružanje psihološke podrške roditeljima putem veb sajtova.

QUALITY OF EDUCATION AND QUALITY OF LIFE OF CHILDREN WITH SENSORY INTEGRATION DISORDERS AND THEIR FAMILY MEMBERS DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Abstract

The COVID-19 pandemic has changed the lives of families of children with special support needs in many ways. This research aims to present the relationship between the quality of education and the quality of life of children with sensory integration disorders, with a particular focus on the quality of life of their family members during the COVID-19 pandemic. The literature review was conducted using Google Scholar Advanced Search and the Consortium of Serbian Libraries for Unified Procurement - KoBSON. The results of this study show that closing schools was a trigger

for remission not only in terms of cognitive and speech/language development but also that these children experienced remission in the motor domain of development due to the lack of physical activity. Also, these results show that these children suffered a lot of damage in terms of socialization due to being forced into social isolation. Parents pointed out that distance education has negatively affected family functionality, that there has been a lack of school support, that communication with teachers has been limited, and that reliance on parents during distance learning has led to high levels of stress, anxiety, and conflict in the family. Research also shows that the parents of these children made extra efforts during the COVID-19 pandemic to help themselves overcome the challenges of this emergency. They tried reading different blogs and websites in order to get information and advice about their child's disability. This study showed the negative impact of the COVID-19 pandemic on the quality of life of children with sensory integration disorders and their family members who took complete control in the absence of support services. While there were opportunities to continue education at home through digital content, it was not enough to meet the needs or provide the care these children and families deserve.

Key words: quality of education, quality of life, children with sensory integration disorder, family, COVID-19

Literatura

- Alhuzimi, T. (2021). Stress and emotional wellbeing of parents due to change in routine for children with Autism Spectrum Disorder (ASD) at home during COVID-19 pandemic in Saudi Arabia. *Res in Developmental Disabilities, 108*, 103822.
- Brooks, S.K., Webster, R.K., Smith, L.E., Woodland, L., Wessely, S., Greenberg, N., & Rubin, G.J. (2020). The psychological impact of quarantine and how to reduce it: Rapid review of the evidence. *Lancet, 395*, 912-920.
- CDC, 2019. *Data and statistics on children's mental health | CDC. Centers Dis. Control Prevent.* <https://www.cdc.gov/childrensmentalhealth/data.html>
- Chen, S., Chen, S., Li, X., & Ren, J. (2020). Mental Health of Parents of Special Needs Children in China during the COVID-19 Pandemic. *Internacional Journal of Environmental Research and Public Health, 17*, 9519.
- Chen, S., Chen, S., Li, X., & Ren, J. (2020). Mental Health of Parents of Special Needs Children in China during the COVID-19 Pandemic. *Internacional Journal of Environmental Research and Public Health, 17*, 9519.
- Colizzi, M., Sironi, E., Antonini, F., Ciceri, M., Bovo, C., & Zoccante, L. (2020). Psychosocial and Behavioral Impact of COVID-19 in Autism Spectrum Disorder: An Online Parent Survey. *Brain Sciences, 10*, 341.
- Courtenay, K., & Perera, B. (2020). COVID-19 and people with intellectual disability: Impacts of a pandemic. *Irish Journal of Psychological Medicine, 37*, 231-236.

- Crawford, J., Butler-Henderson, K., Rudolph, J., & Glowatz, M. (2020). COVID-19: 20 countries' higher education intra-period digital pedagogy responses. *Journal of Applied Teaching and Learning*, 3(1), 1-20.
- Dong, C., Cao, S., & Li, H. (2020). Young children's online learning during COVID-19 pandemic: Chinese parents' beliefs and attitudes. *Child Youth Serv Reviews*, 118, 105440.
- Hauser-Cram, P., Warfield, M., Shonkoff, J., Krauss, M., Sayer, A., Upshur, C., & Hodapp, R. (2001). Children with Disabilities: A Longitudinal Study of Child Development and Parent Well-Being. *Monographs of the Society for Research Child Development*, 66, i-viii.
- Hsiao, Y. (2017). Parental stress families of children with disabilities. *Intervention in School and Clinic*, 53(4), 201-205.
- Ilić-Savić, I., Petrović-Lazić, M., & Resimić, R. (2021). Sensory integration and its significance for functioning and developing children speech. *Medicinski Pregled*, 74(5-6), 205-210.
- Kaur, G. (2020). Digital Life: Boon or bane in teaching sector on COVID-19. *CLIO an Annual Interdisciplinary Journal of History*, 6(6), 416-427.
- Kucharewucz, J., & Wieteska, A. (2019). The role of social support in achieving mental well-being for parents of disabled children. *Organic Managment Services*, 141, 231-238.
- Lee, S.J., Ward, K.P., & Olivia, C.D. (2021). Downing, K.M. Parenting activities and the transition to home-based education during the COVID-19 pandemic. *Children an Youth Services Review*, 122, 105585.
- Liu, X., Kakade, M., Fuller, C.J., Fan, B., Fang, Y., Kong, J., Guan, Z., & Wu, P. (2012). Depression after exposure to stressful events: Lessons learned from the severe acute respiratory syndrome epidemic. *Comprehensive Psychiatry*, 53, 15-23.
- McLeod, S., Daniel, G. R., & Barr, J. (2013). When he's around his brothers ... he's not so quiet": The private and public worlds of school-aged children with speech sound disorder. *Journal of Communication Disorders*, 46(1), 70-83.
- Mcstay, R., Trembath, D., & Dissanayake, C. (2018). Stress and family's quality of life in parents of children with autism spectrum disorder: Parent gender and the double ABCX model. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 44, 3101-3118.
- Narzisi, A. (2020). Handle the Autism Spectrum Condition During Coronavirus (COVID-19) Stay At Home period: Ten Tips for Helping Parents and Caregivers of Young Children. *Brain Sciences*, 10(4), 207.
- Petrović-Lazić, M. (2022). *Poremećaji govora kod dece sa senzornim oštećenjima*. Beograd: Nova poetika.
- Rababah, A., Alqaryouti, I., Alsartawi, Z., Khlaifat, D., & Awamleh, A. (2021). Exploring Feelings of Worry and Sources of Stress during COVID-19 Pandemic

- among Parents of Children with Disability: A Sample from Arab Countries Fa-
isal Abdelfattah. *Education Sciences*, 11, 216.
- Ren, J., Li, X., Chen, S., Chen, S., & Nie, Y. (2020). The Influence of Factors Such as
Parenting Stress and Social Support on the State Anxiety in Parents of Special
Needs Children During the COVID-19 Epidemic. *Frontiers in Psychology*, 11,
565393.
- Tal-Saban, M., Ornoy, A., & Parush, S. (2014). Young adults with developmental co-
ordination disorder: A longitudinal study. *American Journal of Occupational
Therapy*, 68(3), 307-316.
- Thorell, L.B., Skoglund, C., de la Peña, A.G., Baeyens, D., Fuermaier, A.B., Groom,
M.J., Mammarella, I.C., Van der Oord, S., van den Hoofdakker, B.J., Luman,
M., et al. (2021). Parental experiences of homeschooling during the COVID 19
pandemic: Differences between seven European countries and between children
with and without mental health conditions. *European Child & Adolescent Psyc-
hiatry*, 31(4), 649-661.
- Van Esch, L., O’Nions, L., Hannes, K., Ceulemans, E., Van Leeuwen, K., & Noens, I.
(2018). Parenting early adolescents with autism spectrum disorder before and
after transition to secondary school. *Advances in Neurodevelopmental Disor-
ders*, 2, 179-189.
- Woodman, A.C., Mawdsley, H.P., & Hauser-Cram, P. (2015). Parenting stress and
child behavior problems within families of children with developmental disabili-
ties: Transactional relations across 15 years. *Reserch in Devopmental Disabi-
lities*, 36C, 264-276.
- Zablotsky, B., Bradshaw, C., & Stuart, E. (2013). The association between mental,
stress, and coping supports in mothers of children with autism spectrum disor-
ders. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 34, 1380-1393.